

Hvor er stenen?

- Gå på opdagelse i værket og stenenes historie

Stenen fra Skonnerten

Doneret af Jess Jessen-Klixbüll

Stenen er fundet d. 18. juli 2019 af dykkerne Kim og Anders Schmidt på vraget af skonnerten Alexander. På stenen ses inskriptionen P. A. Petersen Flensburg. I dag ligger vraget på havets bund, og resterne af skonnerten består næsten udelukkende af mursten, der ligger i fine rækker på havbunden, ganske som de faldt til bunds på mellemrevet d. 11. november 1856.

Til historien om skonnerten Alexander hører sig fortællingen om en 7-mands besætning, der afgik fra Flensburg med kurs mod Göteborg. Turen bød på slemt stormvejr med frost og snefygning og om morgenen d. 11. november stødte skibet på grund. Tre mand overlevede frosten og blev fundet af lods og gårdmand Halvor Halvorsen Thuren og dennes datter Dorthea. Blandt de tre overlevende, som fik husly hos Halvor, var Styrmanden Jacob Jönsson. Noget må være sket - for kun et halvt år senere gifter styrmanden sig med lodsens datter Dorthea.

De lokale fortæller:

"Skrønerne går på, at man hængte lys på køerne, så skibene troede de styrede mod andre skibe på havet. I stedet stødte de på land blandt de mange rev"

Munkestenen

Doneret af Søren Lehmann Rasmussen

11 lignende munkesten doneret af Henning Johansen

Stenen stammer fra den nedlagte Hals Kirke, som sognets sidste beboere måtte opgive at bruge i 1720. Sandflugten havde lagt størstedelen af det nordlige Læsø øde, og der var ikke længere midler til at vedligeholde kirken, der stod og forfaldte. Med tiden begyndte kirkens munkesten at forsvinde. I dag findes resterne fra Hals Kirke mange steder i væggene eller gulvene på de gamle gårde. Det var nemlig meget normalt, at når øboerne slog vej forbi Hals Kirke, så tog de et par munkesten med hjem. Kirken var godt nok Kongens ejendom, men det kunne øboerne ikke tage sig af - stenene kunne genbruges andetsteds, og det blev de.

De lokale fortæller:

"Her på gården har jeg fundet mange rester fra Hals Kirke, både i vægge og gulv. I det hele taget har de tidligere beboere på gården gemt alt muligt, de har fundet gennem årene. I dag kommer det meste 'ovre fra', som vi siger her på Læsø (fastlandet). Men der er dog stadig rigtig mange rester og fund til lands og vands, som kan ses alle mulige steder på øen"

To soltørrede sten

Stenen på billedet er lavet af Thoede, en anden stammer fra familiens tanghus ved Østerby Kirke.
(stenen er ikke brugt i værket, da den ikke er brændt)

Den lille rundslebne sten

Doneret af 'Benediktes bror'

Lille rundsleben mursten fundet i vandkanten. Med omkring 1500 registrerede forlis gennem tiden, samt alle de uregistrerede skibsvrag, sker det ofte, at en mursten skyller i land.

De lokale fotæller:

"Når de store skibe strandede, og Læsøboerne måtte komme de mange sømænd til undsætning, blev de huset hos de lokale kvinder på landejendommene, som var alene, da mændene oftest var på havet. Man kan i dag se i kirkebøgerne, at børnetallet steg markant i perioden efter disse forlis..."

Lortestenen

Doneret af Henning Johansen

Stenen er fra Vesterø Teglværk, der blev anlagt i 1880'erne og nedlagt allerede i 1913. Teglværket blev anlagt med initiativ fra en lokal købmand, da der på øen var fundet porcelænsler (type ler der tåler de højeste temperaturer), hvilket gjorde det muligt for øen at producere egne mursten. Desværre var udgifterne for mange og fragtf forholdene svære, og teglværket måtte til sidst opgives.

Teglværket er i dag væk, men på skrænten nord for havnen, kan der stadig findes murbrokker, hvor værket lå i sin tid.

De lokale fortæller:

"Her på øen kalder vi det en 'lortesten'. Når vi laver reparationer på de gamle huse, støder vi ofte på disse sten. Grunden til dens lokale øgenavn er, at stenen slår sprækker. Kalkindholdet er for højt, og stenen får derfor frostspringninger, når kalken suger vand"

Dommerbolig stenen

Doneret af Trygve Natvig

Nord for Byrum, i en lille lund, ligger Birkedommerboligen, tegnet af den prominente arkitekt Hack Kampmann (1856-1920). Da der i 1908 skulle opføres en ny dommerbolig på Læsø, blev det Kampmanns opgave at tegne en bolig af statslig karakter. På det tidspunkt var han bygningsinspektør for Nørrejylland (fra 1892-1920). Omkring boligen anlagde han også en have med gangsystemer og tennisbane. Havens udformning kan stadig anes i dag, trods tilgroning og skov.

Husets tegninger med Kampmanns signatur findes stadig i dommerboligen i dag, og Birkedommerboligen må siges at være i fint selskab med hans omfattende resume.

Blandt Hack Kampmanns store bygningsværker kan bl.a. nævnes Marselisborg Slot, Aarhus Teater, Aarhus Toldkammer, Viborg Katedralskole, Landsarkivet i Viborg, Post- og telegrafbygningen i Adelgade, Aalborg, Københavns Politigård, Udvidelse af Ny Carlsberg Glyptotek og mange flere.

De lokale fortæller:

"Stenen er fundet bag Dommerboligen. Hvor gammel den er, vides ikke, men huset blev bygget omkring 1908, efter den gamle dommerbolig med tangtag blev revet ned"

Isenkræmmerstenen

Doneret af Elly Krogh

Murstenen stammer fra huset på Vesterø Havnegade 45 bygget af murermester Holger Hansen i 1950 til isenkræmmer Ernst Jensen. Stenen er doneret med gode ønsker for Læsø Kunst og Kultur, og om at Per Kirkebys 'Haabet' må blive bevaret og udviklet til et kunstcenter, der vil styrke kunst og kulturlivet på Læsø.

På Læsø kan du ikke snakke kunst uden at nævne Per Kirkeby. Kirkeby er på øen især kendt for sine murstensværker, heriblandt vinduestårnet i Østerby, og ikke at forglemme 'Prøve-marken' ved Haabet, der er en samling af Kirkebys eksperimenteren med mursten.

'Sandflugten' trækker snore til Kirkebys brug af sphinxen i sine værker. De donerede mursten er samlet til tre sphinxe, der omslutter cirklen. For Kirkeby vækker de sirligt stablede mursten i sine værker mindelser til varden, og som han skriver: "Varden er naturstenenes sphinx. Den er den grundlæggende skulptur, en meddelelse i ødemarken"

Den sønderjyske sten

Doneret af Roberta

Tre håndstrøgne sten med inskriptionen 'CM' hentet i Sønderjylland. Huset på Rullegårdsvej 18 er bygget af Irgens-Møllers mand med disse sten.

De lokale fortæller:

"Nu om dage kommer der altid noget udefra! - eller ovre fra, som man siger på Læsø. Mennesker, kultur, mursten"

Stenen fra Undervandsgruppen

Doneret af Kim Schmidt

Fire hvide mursten med inskriptionen DehF, fundet af Undervandsgruppen på vrage ud for Læsø.

Igennem mange hundred år har havet omkring Læsø været et af de farligste steder for skibe at færdes. Øen blev kaldt blæksprutteøen, da øens mange rev strækker sig flere kilometer ud fra øen og gør farbarheden barsk og farlig.

Med tiden kom der dog fyrskibe til, som blev positioneret ved kysterne, og senere, i 1965, kom Læsø Rende Fyr.

De lokale fortæller:

"Gennem datidens mange krige, var man jo egentlig ikke så interesseret i at hjælpe fjenden med at navigere, så det betalte sig, at det kun var øboerne, der forstod at færdes i havet omkring Læsø"

Røret fra Stokken

Doneret af Per og Helle Bay

Drænrør drevet i land ved Stokken, måske fra Stensnæs eller Nord Vest revet.

Koppen

Doneret af Kirsten Østergaard

Stenen stammer fra et lille boelsmandsted på Læsø, bygget i år 1900. Det er tænkeligt at stenen er hjemmelavet og brugt til en lille staldbygning, som på et tidspunkt måtte ende sine dage. I mangel på anden afskaffelse, havnede stenene i husets baghave, hvor de blev fundet for et par år siden.

Det var ikke ualmindeligt, at øboerne måtte producere materialer selv. I Byrum står Læsø tårnet, der er et vartegn for byen. Tårnet er opført i håndlavede sten af træskomager, cykelsmed og forhenværende sømand Thorvald Hansen. Historien lyder, at efter Thorvald en dag konstaterer, at han ikke længere har en udsigt over Læsø, som han husker det fra sin barndom, beslutter han i 1926 at bygge et tårn.

De lokale fortæller:

"Førhen kunne småfolk ikke lige sejle til fastlandet og hente mursten, så derfor måtte de ofte lave dem selv. Selvom de ikke altid ligner helt almindelige mursten, er de blevet brugt til samme formål."

Haletudse stenen

Doneret af Læsø Børnehus, De blå Guldsmede

Fundet på en 'samle skrald tur' ved Haletusse Søen.

Stenen fra Grangården

Doneret af Søren Lehmann Rasmussen

Stammer fra "Grangården", brugt som sålbænke under staldvinduerne i de nye stalde fra 1970'erne.

Flensborgstenen

Doneret af Søren Lehmann Rasmussen

18 hårdtbrændte Flensborgsten fundet på stranden i nordøst enden af øen. Stenene stammer fra et sunket skib, som forliste ved Danzigmann/Østerby Havn på vej fra teglværket ved Flensborg til Kristiania, Oslo.

Stranden Danzigmand ligger øst for Østerby Havn, og sammen med Syrsig, Bløden Hale, Knotten og Knogen udgør den den østlige del af Læsø, hvor naturen har fået lov at råde.

Danzigmand er opkaldt efter et tysk skib fra Danzig, som strandede her i 1741.

De lokale fortæller:

"Alle øboerne havde førhen sin egen lille 'have', det kaldte munkene det, ved stranden, hvor man kunne dyrke salten. Salten brugte man som betaling af skat til bispem"

Kirkestenen

Doneret af Rie Ladefoged

Én kvadratisk gul sten med inskriptionen 'H.H. Dithmer'. Stenen har ligget i gulvet i Byrum Kirke (med teksten nedad).

Byrum kirke er øens største og er bygget i Valdemarstiden omkring år 1200. Læsø hørte i middelalderen ind under Vitskøl kloster, og det var munkene der i sin tid byggede kirkens kapel i de store brændte teglsten, også kaldet munkesten. Kirken er gennem tiden vokset og har gennemgået flere til- og ombygninger.

I 1893 fandt man under kirkens gulv flere murede begravelser. Da gulvet i 1959 blev lagt om, blev der fundet omkring 80 velbevarede barnekister, der stammer fra omkring 1600-1700 tallet, da den sorte pest rasede på øen.

Tak til:

Tak til alle Læsøboere, som har doneret mursten og historier.
Tak til Læsø Kommune, Læsø Kunst og Kultur,
Statens Kunstfond og Natergal Aps
for støtte til realiseringen af skulpturen.

Yderligere donationer:

<i>7 mursten 'udefra'</i>	Bent Andreassen
<i>Rød mursten</i>	Johnny Andersen, Starbækvej
<i>4 mursten</i>	Ulla Mannhart, Østerbyvejen 31
<i>18 røde mursten</i>	Torben, fundet ved Haabet
<i>Mursten fra genbrugsplads</i>	Marianne Knudsen og Sofus Pedersen
<i>2 røde og 2 gule mursten</i>	Per Julius Nielsen
<i>Gule mursten fra Horsens Statsfængsel</i>	Birgitte Ejdrup Kristensen, kunstner

---

Kilder til formidling:

Thomas Bo Jensen, "Per Kirkeby - arkitektur", 2019, Bløndal
Undervandsgruppen v/Kim Schmidt, Henning Johansen, Søren Lehmann Rasmussen,
Kirsten Østergård, Læsø Kommune, Trygve Natvig, Bog: 'Trap Danmark', 'Visitlaesoe.dk',
Danmarks Naturfredningsforening, 'Laesoekirker.dk', Artikel: ' Skonnerten Alexanders forlis
ved Læsø november 1856' (Jess Jessen-Klixbüll)